

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У СЕРЕДИНІ 1950-Х РР.

- 5 березня 1953 р. — смерть Й. Сталіна.
- 26 червня 1953 р. — арешт Л. Берії за звинуваченням у шпигунстві й підготовці державного перевороту та його таємна страта; згодом арешт і страта міністра внутрішніх справ УРСР П. Мешика та його заступника.
- Червень 1953 р. — звільнення з посади першого секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова, обрання на цю посаду О. Кириченка (вперше українець за походженням обійняв таку високу посаду).
- Перемога М. Хрущова в боротьбі за владу в Кремлі. Початок *десталінізації* — процесу ліквідації наслідків сталінізації, що почався після смерті Й. Сталіна.
- Створення комісій щодо перегляду справ засуджених у 1934—1953 рр.
- Початок реабілітації — виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої або засудженої особи.
- Ліквідація позасудових органів, воєнних трибуналів військ МВС (1953 р.), скасування надзвичайних законів і постанов, спрямованих на боротьбу з «ворогами народу».
- 1955 р. — уведення в УРСР прокурорського нагляду за дотриманням законності.

- Зростання ролі українського чинника в різних сферах суспільного життя (висування місцевих кадрів на керівні посади в регіонах, поява вихідців з України в найближчому оточенні М. Хрущова тощо).
- Розширення прав республік (в Україні із союзного до республіканського підпорядкування було переведено кілька тисяч підприємств та організацій).
- *19 лютого 1954 р.* — указ Президії Верховної Ради СРСР на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР», «враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські зв'язки між Кримською областю і Українською РСР».
- Процес лібералізації суспільства 1953—1964 рр. дістав назву «*відлига*».

Стан промисловості та сільського господарства

Важливе місце промисловості України в загальносоюзній економіці.

1950-ті рр. — Україна мала значний економічний потенціал:

- республіка перетворилася на один із центрів машинобудування;
- висунення на перший план металургії, енерго- й електромашинобудування;
- збільшення обсягів видобутку вугілля, нафти, газу.

Збереження перекосу в бік важкої промисловості.

Технічне відставання промисловості України, як і всього СРСР, у більшості галузей; повільне впровадження новітніх досягнень науки і техніки.

Кінець 1950-х рр. — уповільнення розвитку промисловості

1950 р. — укрупнення колгоспів і перетворення частини їх на радгоспи.

Вересень 1953 р. — пленум ЦК КПРС, який констатував кризовий стан сільського господарства та започаткував низку реформ в аграрному секторі:

- збільшення капіталовкладень у сільське господарство;
- забезпечення кадрами МТС; списання заборгованості колгоспів;
- збільшення заготівельно-закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію; заохочення особистого підсобного господарства (зменшення податків, їх тверда сума та відповідність розмірам господарства);

Лютий-березень 1954 р. — початок освоєння цілинних земель (з України до Казахстану та Сибіру було спрямовано значні людські та матеріальні ресурси)

XX з'їзд КПРС і початок лібералізації. Реабілітація жертв сталінських репресій

Дата

14—25 лютого 1956 р. — XX з'їзд КПРС, на якому М. Хрущов виступив із закритою доповіддю «Про культ особи Й. Сталіна та його наслідки»

Зміст доповіді М. Хрущова

- Критика сталінської політики як хибної та злочинної через організацію масових репресій, депортацію народів під час війни, використання незаконних методів слідства тощо.
- Критика особи, а не системи, яка її породила (причинами появи культу особи Сталіна називали його риси характеру, гостру боротьбу з капіталістичним оточенням тощо).
- Початком злочинної політики визначався 1934 р., тобто не ставилися під сумнів методи проведення колективізації, голодомор 1932—1933 рр. тощо.
- Небажання правлячої верхівки розділити відповідальність за вчинені злочини; незмінність партійних засад

Наслідки

- *30 червня 1956 р.* — постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків». Початок офіційної десталінізації.
- Створення комісій щодо перегляду справ засуджених у 1934—1953 рр.
- Розформування ДУТАБу (рос. ГУЛАГ). Чистка органів держбезпеки і значне скорочення їх кількості.
- Припинення ідеологічних кампаній проти інтелігенції, націоналізму тощо.
- Зростання ролі українського чинника в різних сферах суспільного життя (висування місцевих кадрів на керівні посади в регіонах, поява вихідців з України в найближчому оточенні М. Хрущова тощо).
- Розширення прав республік (в Україні із союзного до республіканського підпорядкування переведено декілька тисяч підприємств та організацій)

Загострення боротьби серед вищого партійного керівництва України. Усунення М. Хрущова від влади

- Невдоволення партійним керівництвом, «волютаризмом» М. Хрущова, скороченням партійного апарату та втратою привілеїв, поглибленням демократичних процесів.
- *Літо 1963 р.* — відкликання М. Хрущовим із Києва до Москви М. Підгорного; призначення останнього на посаду секретаря ЦК КПРС.
- *1963 р.* — обрання першим секретарем ЦК КПУ П. Шелеста.
- Приєднання М. Підгорного та П. Шелеста до учасників змови, що готувалася керівництвом КДБ та Л. Брежнєвим.
- *12 жовтня 1964 р.* — члени Президії ЦК КПРС порушили питання про недовіру М. Хрущову.
- *14 жовтня 1964 р.* — звільнення пленумом ЦК КПРС М. Хрущова з усіх посад «у зв'язку з похилим віком і погіршенням стану здоров'я»; обрання першим секретарем ЦК КПРС Л. Брежнєва, а Головою Ради Міністрів СРСР — О. Косигіна.
- У результаті: жовтневий Пленум ЦК КПРС (1964 р.) ознаменував початок нового етапу радянської історії; до влади в державі та партії прийшли представники так званого «третього покоління» радянських керівників; кар'єра цих людей була тісно пов'язана зі сталінською кадровою політикою кінця 1930-х рр.

Спроби здійснення економічних реформ

Мета реформ

- Виведення промисловості та сільського господарства з кризи.
- Розширення прав республік і місцевих органів влади в економічних питаннях.
- Розширення прав трудових колективів із метою зацікавлення їх у результатах своєї праці.
- Прискорення темпів науково-технічного прогресу.
- Скорочення розриву в економічному розвитку із західними країнами.
- Сприяння поліпшенню кооперації та поділу праці в межах економічного регіону

1956 р. — розробка на XX з'їзді КПРС програми створення єдиного народногосподарського комплексу, який мав охопити всі ланки суспільного виробництва, розподілу й обміну в межах усієї країни: безупинний технічний прогрес; швидке зростання продуктивності праці; подальший розвиток усіх галузей промисловості; підвищення матеріального і культурного рівня життя народу.

1959—1965 рр. — семирічний план розвитку СРСР; в Україні головними ділянками семирічки мали стати:

- збільшення видобутку залізних руд, початок видобутку урану, титану й нікелю;
- значне збільшення продукції спеціальних сталей для ракетної, реактивної й електронної техніки;
- освоєння близько 2000 нових видів машин, приладів та інструментів;
- значне збільшення видобутку нафти й газу;
- збільшення обсягів вирощування зерна, і зокрема кукурудзи;
- житлове і комунальне будівництво тощо.

Зміни в управлінні господарством

Децентра- лізація управлін- ня

- Створення *раднаргоспів* та ліквідація низки галузевих міністерств.
- *1957 р.* — створення в УРСР 11 територіальних раднаргоспів, серед яких найбільшими були Київський, Харківський та Львівський, що склалися з декількох областей.
- *1960 р.* — формування додатково трьох нових раднаргоспів — Кримського, Полтавського й Черкаського).
- Об'єднання у раднаргоспи 2,8 тис. підприємств України, що виробляли переважну більшість промислової продукції республіки

Визначення	<p>Раднаргоспи (Ради народного господарства) — територіальні органи управління, створені в 1957 р. замість галузевих міністерств, які помітно поліпшили управління економікою регіонів, але призвели до розриву зв'язків між галузями</p>
Позитивні наслідки	<ul style="list-style-type: none">• Розширення господарчих прав на місцях• Наближення управління до виробництва• Скорочення управлінського апарату
Негативні наслідки	<ul style="list-style-type: none">• Ускладнення зв'язків між підприємствами окремих раднаргоспів, так зване «місництво»• Незацікавленість у комплексному розвитку всієї галузі

Збереження старих важелів адміністративно-командної системи, реформа не була підкріплена введенням госпрозрахунку та наданням самостійності підприємствам, що призвело до повернення старої централізованої схеми управління:

- *1960 р.* — створення Української ради народного господарства та зменшення кількості українських раднаргоспів до семи;
- *1963 р.* — заснування Вищої ради народного господарства СРСР та низки державних комітетів з окремих галузей промисловості

Розвиток промисловості

- Модернізація та структурну перебудову традиційних галузей промисловості УРСР — металургії, вуглевидобування, важкого машинобудування тощо.
- Нарощування виробництва чорних металів; будівництво нових доменних та мартенівських печей.
- *1955 р.* — вихід на проектну потужність Каховської ГЕС, спорудження Кременчуцької, Дніпродзержинської та Київської гідроелектростанцій.
- Від середини 1950-х рр. значна увага приділялась розвитку машинобудування та нових засобів автоматизації.
- Поява нової галузі промисловості — легкового автомобілебудування (Запоріжжя).
- Значні успіхи в галузі авіабудування: налагодження випуску нових типів пасажирських і транспортних літаків високого класу.
- Впровадження у виробництво здобутків *науково-технічної революції (НТР)*.
- Збільшення обсягів випуску *товарів народного споживання*.
- Підвищення продуктивності праці на 42 % та на 65 % загального приросту промислової продукції УРСР у 1959—1965 рр., а з іншого боку, — помітне відставання від країн із ринковою економікою.

Аграрна політика у другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.

1953—1964 рр. — значна увага приділялась розвитку аграрного сектору (відбулося 14 пленумів ЦК КПУ з питань сільського господарства); до 1958 р. приріст продукції сільського господарства в УРСР становив 7 % щорічно.

Новий наступ на особисті присадибні господарств:

- *1956 р.* — встановлення високого податку на утримання худоби в міській місцевості, обмеження власників худоби в пасовищах і заготівлі кормів;
- *1959 р.* — заборона утримувати худобу в містах і робітничих селищах, встановлення ліміту на утримання живності на селі; зменшення продажу продуктів тваринництва, підвищення цін на них.

«*Кукурудзяна кампанія*» — спроба вирішити проблему з кормами, збільшивши обсяги виробництва кукурудзи; зменшення посівів пшениці та інших цінних культур в Україні.

Надпрограма у тваринництві (за 3—4 роки наздогнати США у виробництві м'яса, молока та масла на одну особу); завищені плани здачі продукції тваринництва, зменшення поголів'я худоби.

1957—1960 рр. — проведення нової кампанії по укрупненню колгоспів, у результаті якої посівні площі одного колгоспу збільшувалися в три рази; скорочення кількості колгоспів до 9,5 тис.

Поширення кампанії по перетворенню колгоспів на радгоспи.

Створення замість сіл «агроміст» із населенням 5 тис. жителів; супроводження цієї кампанії ліквідацією неперспективних сіл (швидка відмова від ідеї «агроміст», продовження кампанії з ліквідації неперспективних сіл у наступні десятиліття).

1958 р. — реорганізація МТС: перетворення МТС на ремонтно-технічні станції з обслуговування колгоспної техніки шляхом примусового викупу колгоспами старої техніки МТС за завищеними цінами; перетворення слушної ідеї про можливість для колгоспів вільно розпоряджатися власною технікою на їх чергове обкрадання (надзвичайно високі ціни на техніку, відсутність достатніх коштів у господарствах для викупу останньої, втрата кваліфікованих кадрів, які працювали в МТС і не хотіли працювати в колгоспах, тощо).